

УДК 378.036:7

ВДОСКОНАЛЕННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КУЛЬТУРИ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ ЯК ВАГОМИЙ КОМПОНЕНТ ЗАГАЛЬНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

І. Г. Будаєва

У статті подається матеріал, який розглядає професійну мовленнєву культуру викладача сучасного вищого навчального закладу як узагальнену характеристику різноманітних видів його діяльності, припускаючи розвиток духовного середовища як основи впливу на культурний світогляд особистості.

Ключові слова: професійне мовлення, духовна особистість, мовленнєва компетентність.

Цілісному, концептуально побудованому осмисленню мовленнєвої культури викладача вищої школи передували дослідження педагогів, психологів, соціологів, філософів, присвячені вивченню різних складових культури особистості та комунікативно-інформаційного підходу до даної категорії. Поняття «мовленнєва культура» ще не знайшло свого розкриття ані у педагогічних словниках, ані у педагогічній енциклопедії. Незважаючи на це, не можна сказати про слабе теоретико-методичне опрацювання цього феномену.

Однією з умов, що впливають на якість викладання, незалежно від спеціалізації викладача є рівень сформованості професійно-комунікативних умінь. У якій галузі знань ні викладач викладач – це повинна бути творчо мисляча людина, комунікативний лідер, який вмie ефективно впливати на аудиторію. І неодмінною складовою його професіоналізму є мова – інтегративний показник загальної культури людини. Викладач є носієм знань і культури суспільства, і тому володіння мовними засобами впливу – найважливіша професійна якість, необхідна викладачеві, яка дозволить встановлювати контакт з колегами, учнями, керувати собою в ситуації педагогічного спілкування, вести бесіду, полеміку, дискусію, варіювати інтонацію мови, виступати з доповіддю, лекцією.

Творчий пошук у цьому напрямі детермінований необхідністю вирішення ряду протиріч, характерних для сучасної вищої школи між теоретичними підходами, сформованими у гуманістичній моделі освіти, і недостатньою розробленістю сучасних технологій їх реалізації, а також між

вимогами державного освітнього стандарту до розвитку професійної мовленнєвої культури і традиційним предметно-центрованим підходом до організації навчального процесу у ВНЗ.

У сучасному науково-педагогічному інформаційному полі представлені різні підходи щодо проблеми формування мовленнєвої культури та комунікативних умінь у фахівців різного профілю: методологічний (Є. В. Бондаревська, Н. В. Кузьміна, В. А. Сластенін, Г. І. Щукіна та ін.), світоглядний (А. А. Бодалєв, Б. Ф. Ломов та ін.), психологічний (Б. Г. Ананьєв, Г. М. Андрєєва, І. А. Зимова, І. Б. Котова, А. А. Леонтєв, Є. І. Рогов, Ю. А. Шерковін та ін.), соціологічний (Т. М. Дрідзе, С. І. Самигін, А. А. Реан, Є. В. Руденський та ін.), лінгвістичний (Б. М. Головін, Н. Н. Кохтерев, А. К. Михальська та ін.), мистецтвознавчий (П. М. Єршов, А. А. Мурашов та ін.), адаптивний (В. Т. Ащепков, Г. М. Якушева та ін.), духовний (А. І. Солженіцин, Е. В. Соколов та ін.), що пояснюється взаємопроникненням наукових знань з однієї галузі в іншу.

Проблема формування мовленнєвої культури та комунікативних умінь у фахівців різного профілю привертала увагу багатьох дослідників: С. Л. Братченко, А. А. Бодалева, В. А. Кан-Каліка, Н. В. Кузьміної, В. К. Єлманової, Г. І. Михалєвського, Л. А. Петровської, В. А. Сластєніна, В. А. Якуніна та ін.

Перші дослідження, присвячені окремим аспектам підготовки до мовленнєвої комунікації, формування мовних моделей проводилися в рамках риторики. Сьогодні мовна комунікація (її компоненти, структура, у тому числі і її моделі, суб'єкти та ін.) розглядаються як компонент професійної діяльності вчителя, його педагогічної майстерності (Ю. П. Азаров, Ю. К. Бабанський, А. С. Белкін, І. Я. Зязюн, В. Д. Семенов та ін.), педагогічної творчості (В. І. Загвязінський, Н. Д. Нікандров, М. М. Поташник та ін.), педагогічної самоосвіти та автодидактики (А. Я. Арєта, С. А. Дніпров, Л. І. Рувінський, С. Б. Сульське та ін.), педагогічного спілкування (О. О. Бодальов, І. О. Зимня, В. А. Кан-Калік, Я. А. Коломінський, А. А. Леонтєв, А. В. Мудрик, А. А. Реан та ін.), педагогічної комунікації (Г. С. Васильєва, Л. А. Найн, Е. І. Пассова, В. Д. Ширшов та ін.).

Наразі спектр досліджуваних основоположних питань щодо формування мовленнєвої культури викладача ВНЗ змінюється згідно з розвитком наукової педагогічної думки, а також у міру того, як практика

усвідомлює проблеми реалізації нових, найбільш досконалих технологій у процесі професійної підготовки фахівців. Мовленнєва культура викладача сучасного ВНЗ постає у як узагальнена характеристика різноманітних видів педагогічної діяльності, припускаючи розвиток духовного середовища як основи впливу на культурний світогляд та духовність особистості [1, с. 88].

У педагогічній теорії та практиці виникло протиріччя між соціально-педагогічними потребами суспільства в цілому та вищої школи зокрема у фахівцях, що мають високий рівень розвитку мовленнєвої комунікативної компетентності (при посиленні уваги до комунікативної складової навчально-виховного процесу), з одного боку, і недостатньою теоретичною і практичною розробленістю проблем формування компонентів мовленнєвої комунікації викладачів – з іншого.

Дослідження в цій галузі наукового знання ведуться порівняно недавно, але вже накопичений великий фактичний матеріал, є певні теоретичні розробки, оригінальні комунікативні курси та тренінги. Автори єдині в тому, що комунікативний компонент найбільш значущий у педагогічній діяльності, але робота з розвитку культури мовлення, що передбачає формування вміння правильно, точно, чітко і виразно передавати свої думки засобами мови і забезпечує в найкращій формі процес спілкування, в складі комунікативних умінь у явному вигляді ними не позначена. Оскільки провідним компонентом педагогічного спілкування є мова, необхідно не тільки привернути увагу до тих сторін педагогічного спілкування, які тісно пов'язані зі звуковою стороною оформлення промови, але й цілеспрямовано формувати культуру мови як одного з професійно важливих умінь.

Виходячи з актуальності проблеми мовленнєвої компетентності сучасного педагога, метою статті є обґрунтування ефективності педагогічних умов, що сприяють розвитку мовленнєвої культури викладача ВНЗ. Мета визначила постановку завдання щодо обґрунтування теоретичних основ мовленнєвої культури викладача ВНЗ у сукупності педагогічних умов його формування та розвитку.

Новим орієнтиром професійної освіти у світовій практиці виступає поняття компетентності фахівця, що розуміється як здатність особистості до ефективної самоорганізації для досягнення поставленої мети на основі ціннісного самовизначення, знань і досвіду [3, с. 122].

Однією з умов, що впливають на якість викладання, незалежно від спеціалізації викладача, є рівень сформованості професійно-комунікативних

умінь. У якій галузі знань ні викладав викладач – це повинна бути творчо мисляча людина, комунікативний лідер, який вміє ефективно впливати на аудиторію [4, с. 200]. І неодмінною складовою його професіоналізму є мова – інтегративний показник загальної культури людини. Викладач є носієм знань і культури суспільства, і тому володіння мовними засобами впливу – найважливіша професійна якість [2, с. 37].

Сучасному викладачеві необхідне не тільки широке коло знань в галузі дисципліни викладання, педагогіки і психології, але й володіння грамотною виразною промовою і здатністю формувати у студентів зразкову мовну поведінку. Однак викладачі не завжди дотримуються мовних норм і звертають увагу на мовні помилки студентів [5, с. 34].

У рамках модернізації професійної освіти є надзвичайно важливим розуміння навчального закладу як соціально-культурної системи. Підготовка майбутнього фахівця багато в чому визначається панівною в навчальному закладі освітньої парадигмою. Удосконалення мовленнєвої компетенції викладачів – один з напрямків роботи освітньої установи [6 с. 98].

Процес становлення та вдосконалення професійного мовлення викладача здійснюється на основі виявлення рівня його мовленнєвої культури та виявлення педагогічних умов, що сприяють її вдосконаленню [7, с. 98]. На думку Г.П. Шевченко, викладач вищої школи як представник інтелігенції бере участь у відтворенні людини – інтелігента, фахівця [8, с. 131].

Методичними службами освітніх установ розроблено критерії аналізу професійного мовлення викладача і створена система вдосконалення мовленнєвої культури. Так, наприклад, у Східноукраїнському національному університеті імені Володимира Даля (м. Луганськ) розроблені «Концепція культурно-вихованої діяльності в СНУ», «Концепція виховання студентської молоді» та відповідні системи виховної роботи у навчальному закладі. Реалізація означеної методичної системи вдосконалення мовленнєвої культури викладача в умовах ВНЗ дозволить не тільки успішно вирішувати конкретні педагогічні завдання, а й сприятиме цілеспрямованому, послідовному просуванню викладача за рівнями професійної майстерності, створюватиме умови для творчої реалізації особистості та формування сприятливого мовного середовища освітньої установи.

Щодо перспектив розвитку завдань з теми статті, подальшого впровадження у педагогічну діяльність методологічних прийомів з формування мовленнєвої культури може сприяти, наприклад, введення у навчальні плани спеціального курсу «Основи педагогічного мовлення», що передбачає усвідомлення особистістю цінності духовного саморозвитку, оволодіння нею знаннями про сучасне мистецтво, механізми, форми та способи спілкування, правила етикету, вміння використовувати їх у спілкуванні. Все це неодмінно сприятиме формуванню мовленнєвої культури викладачів ВНЗ та підвищенню загальної духовної культури особистості.

Література

1. Абрамович С.Д. Мовленнєва комунікація : підручник / С.Д. Абрамович, М.Ю. Чікарькова. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 252 с.
2. Асадуллин Р.М. Теория и практика совершенствования подготовки педагогических кадров // Директор школы. – 2011. – №6. – С. 36-39.
3. Бабич Н.Д. Основи культури мовлення : монографія / Н.Д. Бабич. – Львів, Світ, 2010. – 255 с.
4. Бондырева С.К. Вуз в пространстве культуры и культурное пространство вуза / С.К. Бондырева // Мир психологии. – 2012. – №3. – С. 199–205.
5. Іванишин В.Г., Радевич-Винницький Я.М. Мова і нація : монографія / В.Г. Іванишин, Я.М. Радевич-Винницький. – Дрогобич : ВФ «Відродження», 2009, – 164 с.
6. Кочкина Н.Л. Формирование речевой культуры будущего педагога в образовательном процессе вуза : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. пед наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Н.Л. Кочкина. – Воронеж, 2008. – 20 с.
7. Тюлякова Е.В. Тренинги коммуникативного взаимодействия как обучающая модель профессионально-речевой деятельности педагога // Наука и культура России : материалы 4-й Международной научно-практической конференции. – Ч.2. – Самара : СамГАПС, 2007. – С. 97–99.
8. Шевченко Г.П. Естетичне виховання у вищих навчальних закладах України у сучасний період : монографія / Г.П. Шевченко, Х.М. Джабер. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В.Даля, 2006. – 208 с.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ РЕЧЕВОЙ КУЛЬТУРЫ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ КАК ВЕСОМЫЙ КОМПОНЕНТ ОБЩЕЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ

И. Г. Будаева

В статье приводится материал, рассматривающий профессиональную речевую культуру преподавателя современного высшего учебного заведения в качестве обобщенной характеристики разнообразных видов его деятельности, предполагая развитие духовной среды как основы воздействия на культурное мировоззрение личности.

Ключевые слова: профессиональная речь, духовная личность, речевая компетентность.

PERFECTION OF SPEECH CULTURE OF HIGHER SCHOOL TEACHER AS WEIGHTY COMPONENT OF GENERAL PROFESSIONAL TRAINING

I. G. Budaeva

The article is devoted to investigation of professional speech culture of the teacher of modern higher educational establishment as summarized of various kinds of his activities, suggesting development of spiritual sphere as the basis of impact on personality cultural outlook.

Key words: professional speech, spiritual person, speech competence.

Будаєва І. Г. – здобувач кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ, Україна) irene.budaeva@mail.ru

Budaeva I.G. – applicant of the Chair of Pedagogics of the Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Luhans'k, Ukraine) irene.budaeva@mail.ru

Рецензент – член-кореспондент НАПН України, доктор педагогічних наук, професор Г. П. Шевченко

Reviewer – member-correspondent of National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Doctor of Pedagogy, Professor G.P.Shevchenko

УДК 378.015.31:130.123.4

УРОВНИ СОЗНАНИЯ ЛИЧНОСТИ: ОТ МАТЕРИАЛЬНОГО К ПЛАНЕТАРНОМУ

Н. В. Воронкин

Термин «сознание» является одним из самых трудных понятий для точного формального определения. Статья рассматривает виды (уровни) сознания личности по вертикали (материальное, социальное, политическое, религиозное, духовное) и по горизонтали (уровень чувств, ума, разума, души и сверхдуши). В конце выводится общее определение планетарного сознания.

Ключевые слова: планетарное сознание, студенческая молодежь.